

Itsemääräämisoikeuden toteutuminen kehitysvammahuollon asumis- ja laitospalveluissa vuonna 2017

Ylitarkastaja Sari Vuorilampi &
ylitarkastaja Mari Saramaa

Twitter: @ValviraViestii,
@sarivuorilampi

Valvira.fi, @ValviraViestii

Sisällys

- Selvityksen tausta ja aineisto
- Itsemääräämisen tukeminen ja rajoitustoimenpiteet
- Rajoitustoimenpiteiden ratkaisut ja päätöksenteko
- Yhteenveto rajoitustoimenpiteiden ratkaisusta ja päätöksenteosta
- Omavalvonta ja itsemääräämisoikeus
- Rajoitustoimenpiteiden käyttö
  - Perehdytys ja ohjeistus
  - Rajoitustoimenpiteiden käyttö
  - Rajoitustoimenpiteiden jälkitoimenpiteet
  - Rajoitustoimenpiteiden käyttökerrat ja henkilömäärät
- Yhteenveto rajoitustoimenpiteiden käytöstä
- Rajoitustoimenpiteisiin liittyvä päätöksenteko
- Yhteenveto

Valvira
sosiaali- ja
pa- ja valv

Selvityksen tausta ja aineisto

- Valviran ja aluehallintovirastojen suunnitelmallisen valvonnan painopisteenä 2017 sekä osana vuoden 2018 valvontaohjelmaa
- Aineisto
  - Vuonna 2017 (koskien vuotta 2016) yhteensä 455 ja vuonna 2018 (koskien vuotta 2017) yhteensä 469 toimintayksikköä
    - Julkiset - 110 yksikköä (2017), 128 yksikköä (2018)
    - Yksityiset - 345 yksikköä (2017), 341 yksikköä (2018)
    - 1–7 asiakaspaikkaa - 72 yksikköä (2017), 65 yksikköä (2018)
    - 8–15 asiakaspaikkaa - 276 yksikköä (2017), 284 yksikköä (2018)
    - Yli 16 asiakaspaikkaa - 107 yksikköä (2017), 120 yksikköä (2018)
  - Valviran vuoden 2015 selvitys kehitysvammaisten itsemääräämisoikeudesta asumispalveluissa, jossa aineistona yhteensä 466 yksityistä ja julkista toimintayksikköä.

Kehitysvammaisten itsemääräämisen tukeminen ja rajoitustoimenpiteet

- Laki kehitysvammaisten erityishuollosta uudistui 10.6.2016
  - Muutoksessa lakiin sisällytettiin säännökset itsenäisen suoriutumisen ja itsemääräämisoikeuden tukemisesta sekä käytettävistä rajoitustoimenpiteistä ja niiden perusteista
- Erityishuolto toteutetaan ensisijaisesti yhteisymmärryksessä asiakkaan kanssa
- Erityishuollossa voidaan laissa säädetyin edellytyksin käyttää erikseen määriteltyjä rajoitustoimenpiteitä
- Rajoitustoimenpiteitä saa käyttää vain silloin, kun:
  - erityishuollossa oleva henkilö ei kykene tekemään hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja eikä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia;
  - rajoittaminen on välttämätöntä erityishuollossa olevan henkilön tai jonkun toisen henkilön terveyden tai turvallisuuden suojaamiseksi tai merkittävän omaisuusvahingon torjumiseksi ja
  - muut, lievemmat keinot eivät ole tilanteeseen soveltuvia tai riittäviä.

Rajoitustoimenpiteiden ratkaisut ja päätökset

- Rajoitustoimenpiteisiin liittyvä ratkaisu:
  - Ei-kirjallinen
  - Rajoitustoimenpiteen aloittaminen, kun muut toimenpiteet eivät ole riittäviä
  - Luonteeltaan tosiasiallista hallintotoimintaa
  - Kirjattava henkilön asiakasasiakirjoihin tai potilasasiakirjoihin
  - Tehdään esimerkiksi kiinnipitämisestä (42 f §), henkilöntarkastuksesta (42 h §) ja lyhytaikaisesta erillään pitämisestä (42 i §)
- Rajoitustoimenpiteisiin liittyvä päätös:
  - Kirjallinen valituskelpoinen päätös (hallintolain 434/2003 mukainen hallintopäätös)
  - Päätös on perusteltu ja kirjattava
  - Tehdään esimerkiksi päivittäisissä toiminnoissa käytettävien rajoittavien välineiden tai asusteiden säännönmukaisesta ja pitkäaikaisesta käytöstä (42 k §), valvotusta liikkumisesta (42 m §)

Yhteenveto rajoitustoimenpiteiden ratkaisuista ja päätöksenteosta 1/3

- Vuonna 2017 rajoitustoimenpiteitä käytettiin 70 % yksiköistä. Vuonna 2016 vastaava luku oli 59 %.
- **Vuosina 2015–2017 julkisissa ja yksityisissä toimintayksiköissä rajoitustoimenpiteiden määrä oli sitä suurempi, mitä suurempi yksikkö oli.**
- Vuonna 2017 rajoitustoimenpiteiden määrä oli lisääntynyt yksityisissä toimintayksiköissä vuoteen 2015 nähden (+34 prosenttiyksikköä). Julkisten palvelujen kohdalla muutokset ovat vähäisiä.
- 1–7-asiakaspaisissa yksiköissä rajoitustoimenpiteiden määrä on noussut noin 14 prosenttiyksikköä edelliseen vuoteen verrattuna. 8–15-asiakaspaisissa ja yli 16-paisissa yksiköissä rajoitustoimenpiteiden määrä on lisääntynyt noin 10 prosenttiyksiköllä.
- Vuoteen 2015 verrattuna 1–7-paisissa nousua on ollut 16 prosenttiyksikköä, 8–15-paisissa 30 prosenttiyksikköä ja yli 16-paisissa 29 prosenttiyksikköä.

Yhteenveto rajoitustoimenpiteiden ratkaisuista ja päätöksenteosta 2/3

- Vastausten perusteella päätösten ja ratkaisujen erojen tunnistamisessa on edelleen jonkin verran haasteita.
  - Vastausten perusteella päätöksiä tekevät edelleen henkilöt, joiden toimivaltaan se ei kuulu
  - Päätöksiä tehdään rajoitustoimenpiteistä, joista tulisi tehdä ratkaisu
  - Toisaalta päätöksiä ei aina tehdä niistä rajoitustoimenpiteistä, joista se tulisi tehdä

Yhteenveto rajoitustoimenpiteiden ratkaisuista ja päätöksenteosta 3/3

- Kaikissa (100 %) yksiköissä annetaan henkilökunnalle perehdytystä ja ohjeistetaan työmenetelmistä kehitysvammaisten itsenäisen suoriutumisen ja itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi.
- Ohjeistusten suhteen tilanne on parantunut edelliseen vuoteen nähden. Vuonna 2017 vastaajista 35 % kertoi, että yksikössä on ohjeistus.
- Annettujen vastausten perusteella vaikuttaa siltä, että henkilökunnan saatavilla on hyvin tietoa.

Omavalvonta ja itsemääräämisoikeus 1/2

- Omavalvonnan avulla kehitetään ja seurataan palvelujen laatua toimintayksiköiden päivittäisessä asiakastyössä.
- Perusideana on toimintayksikölle laadittu kirjallinen suunnitelma, jonka avulla asiakkaan palveluissa esiintyvät epäkohdat ja palvelun onnistumisen kannalta epävarmat ja riskiä aiheuttavat tilanteet pystytään tunnistamaan, ehkäisemään ja korjaamaan nopeasti.
- Omavalvonta perustuu yksikössä toteutettavaan riskinhallintaan, jossa palveluprosesseja arvioidaan laadun ja asiakasturvallisuuden näkökulmasta.
- Sosiaalihuollon palvelujen valvonnassa korostuu palveluntuottajien oma vastuu toiminnan asianmukaisuudesta ja tuottamiensa palvelujen laadusta ja asiakasturvallisuudesta.

Omavalvonta ja itsemääräämisoikeus 2/2

- **Itsemääräämisoikeuden tukeminen ja rajoitustoimenpiteiden asianmukaisuus ovat osa omavalvontaa ja omavalvontasuunnitelmaa**
- Itsemääräämisoikeudesta omavalvontasuunnitelmaan kirjataan
  - miten asiakkaiden itsemääräämisoikeutta vahvistetaan konkreettisesti päivittäisessä työssä
  - asiakkaan turvallisuuden takaamiseksi välttämättömien rajoitustoimenpiteiden käyttöä koskevat periaatteet
  - rajoitustoimenpiteisiin liittyvät toimintatavat ja kirjaaminen
  - rajoittamista ja rajoittavien välineiden käyttöä koskevat toimintaohjeet

Omavalvontasuunnitelma

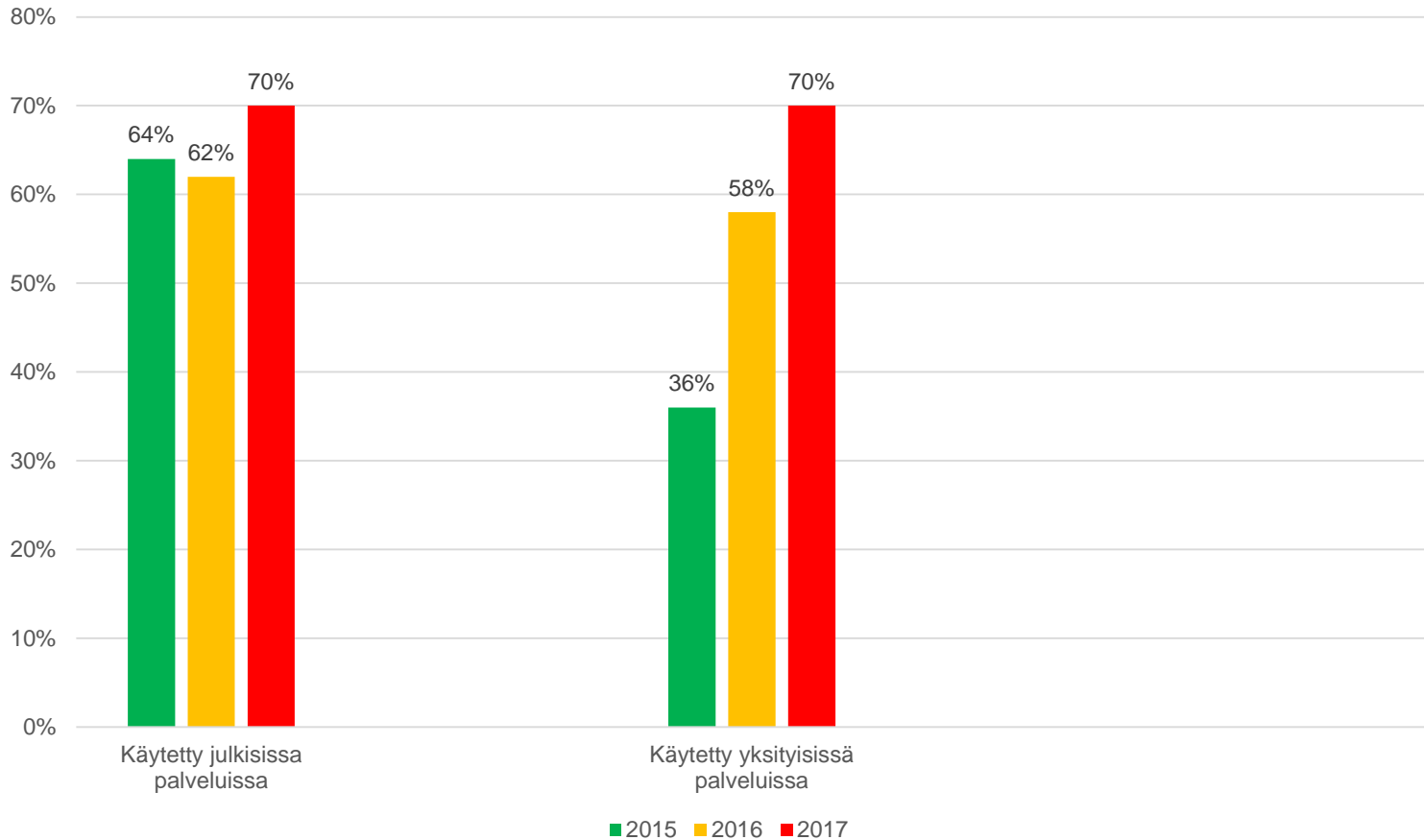
- Omavalvonta säädettiin otettavaksi käyttöön kaikissa sosiaalipalveluissa 1.4.2015 alkaen.
- Valviran päivitetty määräys koskien omavalvontasuunnitelman sisältöä, laatimista ja seuranta tuli voimaan vuoden 2015 alussa <https://www.finlex.fi/fi/viranomaiset/normi/562001/41771>
- Omavalvontasuunnitelma on kirjallinen suunnitelma, joka on pidettävä julkisesti nähtävillä. Sen tarkoituksena on ohjata omavalvonnan toimeenpanoa varmistaen, että palvelut toteutetaan laadukkaasti ja asiakasturvallisesti. Palvelut tulee järjestää, tuottaa ja toteuttaa siten, että asiakkaan fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen sekä taloudellinen turvallisuus eivät vaarannu.
- Omavalvontasuunnitelma kertoo, miten yksikössä toimitaan, kun todetaan, että palvelu ei toteudu asetettujen tavoitteiden mukaisesti tai asiakasturvallisuus uhkaa vaarantua.
- Omavalvonnan tavoitteena on, että henkilökunta arvioi koko ajan omaa toimintaansa, kuulee asiakkaita ja omaisia laatuun ja asiakasturvallisuuteen liittyvissä asioissa sekä ottaa asiakaspalautteen huomioon toiminnan kehittämisessä.

Rajoitustoimenpiteiden käyttö

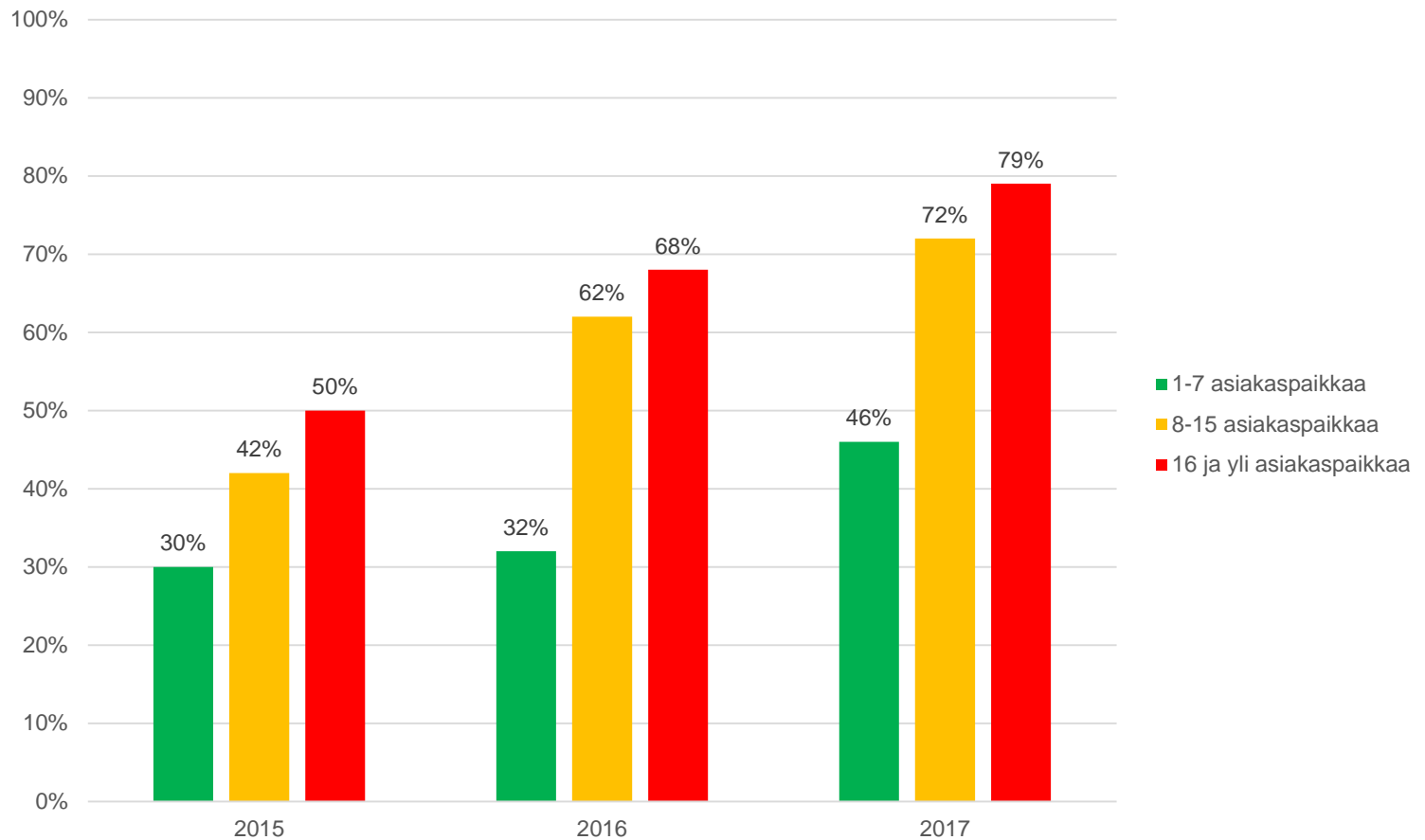
Perehdytys ja ohjeistus kehitysvammaisten itsenäiseen suoriutumiseen ja itsemääräämisoikeuden toteutumiseen

- Kaikissa yksiköissä annetaan henkilökunnalle perehdytystä ja ohjeistetaan työmenetelmistä kehitysvammaisten itsenäisen suoriutumisen ja itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi.
- Vuonna 2016 kirjalliset ohjeet löytyivät kuitenkin vain 17 %:sta yksiköistä. Julkisista yksiköistä vain 8 %:lla oli kirjalliset ohjeet.
- Vuonna 2017 tilanne on parantunut huomattavasti julkisilla palveluntuottajilla. Julkisista toimintayksiköistä 85 % oli kirjalliset ohjeet.

Rajoitustoimenpiteiden käyttö julkisissa ja yksityisissä palveluissa

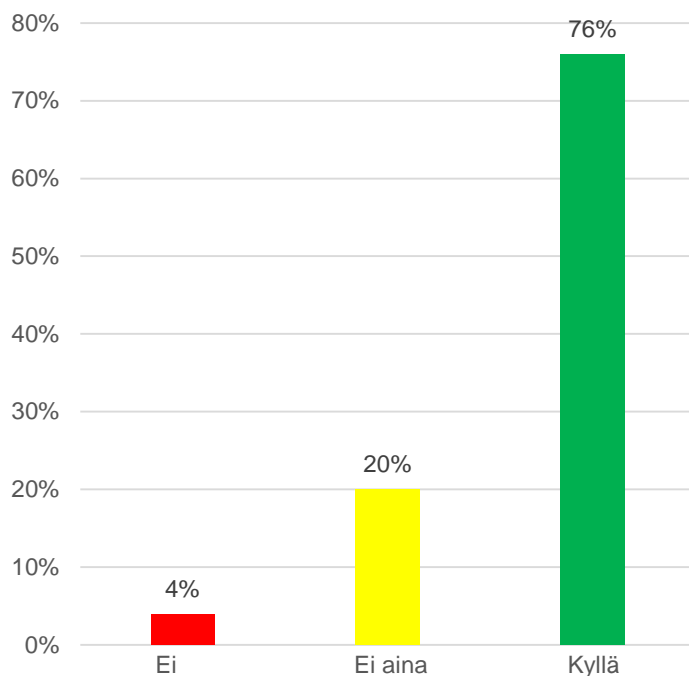
Rajoitustoimenpiteiden käyttö suhteessa yksikön kokoon

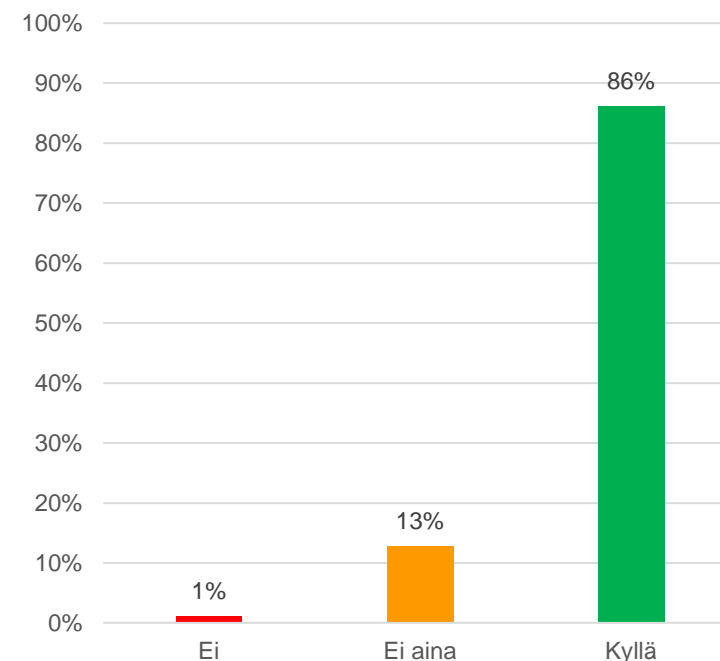
Palvelu ja hoitosuunnitelmaan sisältyvät toimenpiteet henkilön itsenäisen suoriutumisen ja itsemääräämisoikeuden toteutumisen tueksi ja edistämiseksi

42 e § erityishuollossa olevan henkilön palvelu- ja hoitosuunnitelmaan on kirjattava toimenpiteet, joilla tuetaan ja edistetään henkilön itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeuden toteutumista

2016

2017

Rajoitustoimenpiteiden jälkitoimenpiteet

Kuinka yksikössä arvioidaan toteutuneita rajoitustoimenpiteitä

- Arviointi työryhmässä
- Moniammatillinen arviointi
- Vuoteen 2016 nähden asiakkaan kanssa tehtävästä arvioinnista oli vuonna 2017 enemmän merkintöjä, joskin vielä vähäisempää työryhmän kanssa tehtävään arviointiin verrattuna → ehdotan: Asiakkaan kanssa tehdystä arvioinnista oli vuonna 2017 edellisvuotta enemmän merkintöjä. Asiakkaan kanssa tehtävä arviointi oli kuitenkin vielä vähäisempää työryhmän kanssa tehtävään arviointiin verrattuna.
- 13 % yksiköistä jätti vastaamatta arviointia koskevaan kysymykseen
- *42 e §: Jos erityishuoltoa annettaessa on käytetty 42 f §-42 n §:ssä tarkoitettuja rajoitustoimenpiteitä, toimintayksikössä on viipymättä arvioitava käyttöön johtaneita syitä ja keinoja, joiden avulla voidaan jatkossa vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä*
- *42 o §: Jos erityishuollossa olevaan henkilöön on kohdistettu 42 f-42 n §:ssä tarkoitettuja rajoitustoimenpiteitä, rajoitustoimenpiteen käyttöä on arvioitava erityishuollossa olevana henkilön kanssa viipymättä sen käytön päättymisen jälkeen*

Selvityksen antaminen

- Selvitys rajoitustoimenpiteen käytöstä annetaan yli 70 % yksiköissä sekä asianomaiselle itselleen että läheiselle.
- 18 % yksiköistä jätti vastaamatta selvitystä koskevaan kysymykseen
- Edellisenä vuonna pienemmät yksiköt toteuttivat arviointia ja antoivat selvityksiä suurempia enemmän. Tänä vuonna keskiuuret yksiköt (8–15-paikkaiset) toteuttivat arviointia ja antoivat selvityksiä eniten
- *42 p §: Erityishuollossa olevalle henkilölle on viipymättä annettava selvitys rajoitustoimenpiteen sisällöstä ja perusteista sekä käytettävissä olevista oikeusturvakeinoista. Hlön lailliselle edustajalle tai hänen palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvalla omaisella tai muulla läheisellä selvitys on annettava vähintään kuukausittain*

Rajoitustoimenpiteiden käyttökerrat ja henkilömäärät

Rajoite	2017		2016		2015	
	Kerrat	Hlö-määrä	Kerrat	Hlö-määrä	Kerrat	Hlö-määrä
Kiinnipitäminen	7 738	286	7 622	339	4 252	265
Aineiden ja esineiden haltuunotto	31 049	251	23 410	127	8 356	127
Rajoittavien välineiden ja esineiden käyttö päivittäisissä toiminnoissa	255 402	491	148 487	399	38 193	186
Asiakkaan huoneen tarkastaminen	732	3	1 145	65	504	42
Yhteydenpidon rajoittaminen	278	14	4 568	33	1 811	39
Hygieniahaalari	9 088	38	26 716	108		
Poistumisen estäminen (lyhytaik.)	568	27	19 765	97		
Hoidolliset toimenpiteet					5 741	105

Rajoitustoimenpiteiden käyttökertojen keskiarvot henkilöittäin

- Rajoitustoimenpiteiden käyttökerrat laskettuna keskimäärin henkilöittäin ovat joiltakin osin laskeneet. Nousua on ollut mm. rajoittavien välineiden ja esineiden käytössä, kiinnipitämisessä, huoneen tarkistamisessa ja hygieniahaalarin käytössä.
- Kiinnipitoa toteutettiin vuonna 2016 keskimäärin 22 kertaa / hlö ja vuonna 2017 keskimäärin 27 kertaa / hlö.
- Hygieniahaalaria käytettiin vuonna 2016 keskimäärin 247 kertaa / hlö ja vuonna 2017 keskimäärin 239 kertaa / hlö.
- Asiakkaan huoneen tarkistamisessa vastaavat luvut olivat 2016 vuonna 18 kertaa / hlö ja 2017 vuonna 245 kertaa / hlö.
- Lyhytaikaisen poistumisen estämisessä lasku on ollut merkittävää. Vuonna 2016 sitä käytettiin 203 kertaa / hlö ja 2017 vuonna 21 kertaa / hlö.

Yhteenveto rajoitustoimenpiteiden käytöstä

- Suora vertaaminen rajoitustoimenpiteiden käytön määrissä vuosina 2015 ja 2017 on osittain haastavaa, koska rajoitustoimenpiteitä koskeva lainsäädäntö muuttui vuonna 2016
  - Muutoksen myötä rajoittaviksi toimenpiteiksi määriteltiin sellaisia toimintoja, jotka eivät aikaisemmin olleet sisältyneet rajoittaviin toimenpiteisiin (esimerkiksi sängyn laidat)
- Keskeisiä muutoksia rajoitustoimenpiteiden määrissä on mm. rajoittavien välineiden ja esineiden käytön määrässä, aineiden ja esineiden haltuunotossa, hygieniahaalarin käytössä sekä yhteydenpidon rajoittamisessa.
  - Erityisesti myönteistä kehitystä on tapahtunut hygieniahaalareiden käytön vähentymisessä sekä yhteydenpidon rajoittamisen vähenemisessä
- Vaikka rajoitustoimenpiteiden käyttö on osittain määrällisesti lisääntynyt, aineiston perusteella ei voida sanoa, että rajoitustoimenpiteitä käytettäisiin enemmän. On todennäköistä, että lakimuutoksen myötä kirjaaminen on täsmentynyt ja rajoitustoimenpiteet tunnistetaan paremmin.

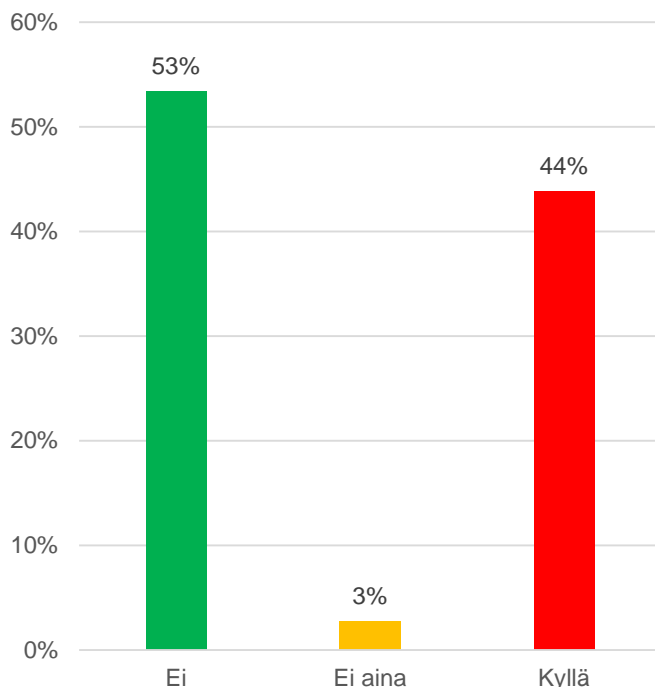
Rajoitustoimenpiteisiin liittyvä päätöksenteko

Kiinnipitämiseen liittyvä päätöksenteko

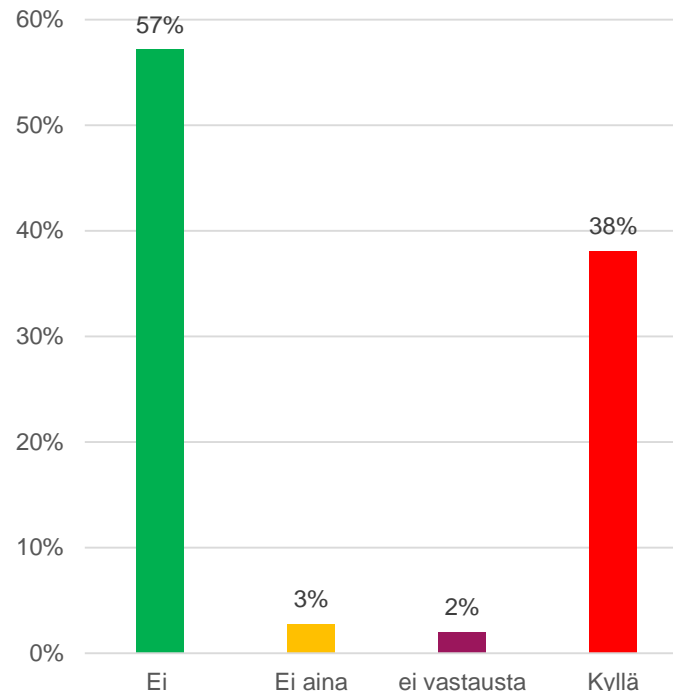
42 f §: Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi pitää kiinni lyhytaikaisesti erityishuollossa olevasta henkilöstä rauhoittamistarkoituksessa. Kiinnipitäminen voi sisältää myös henkilön siirtämisen toimintayksikössä.

Kiinnipitamisestä ei tehdä *päätöstä* vaan *ratkaisu*. Ratkaisun kiinnipitamisestä tekee toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö. Alla oleva kaavio kuvaa sitä, onko rajoitustoimenpiteestä tehty päätös ratkaisun sijaan.

2016

2017

Kiinnipitäminen

2016

- Kiinnipitämistä ilmoitettiin olleen 7 622 kertaa koskien 339 eri henkilöä.
- Vastaajista 44 % ilmoitti, että kiinnipidosta tehdään päätös.
- Selvityksen mukaan näyttää siltä, että yli 16-paikkaisissa yksiköissä tehdään enemmän päätöksiä kuin ratkaisuja. 1–7-paikkaisissa yksiköissä tehdään päätöksiä saman verran kuin ratkaisuja.
- Kiinnipitämistä toteutetaan kuitenkin eniten 8–15-paikkaisissa yksiköissä.
- Vastausten mukaan yksiköissä päätöksiä kiinnipitämisestä tekevät eniten lähihoitajat, ohjaajat, hoitajat sekä sairaanhoitajat.

2017

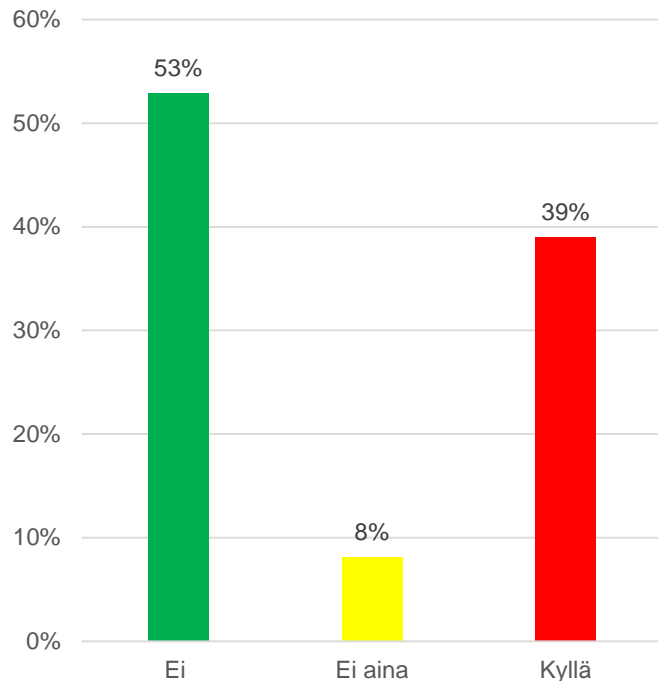
- Kiinnipitoa ilmoitettiin olleen 7 738 kertaa koskien 286 eri henkilöä.
- Vastaajista 38 % ilmoitti, että kiinnipidosta tehdään päätös.
- Selvityksen mukaan yli 16-paikkaisissa yksiköissä tehdään päätöksiä ja ratkaisuja lähes saman verran. Sen sijaan 8–15-paikkaisissa yksiköissä tehdään huomattavasti enemmän ratkaisuja, kuten laki edellyttää.
- Kiinnipitoa toteutetaan eniten 8–15-paikkaisissa yksiköissä edellisen vuoden tapaan.
- Vastausten mukaan yksiköissä päätöksiä kiinnipitämisestä tekevät eniten lähihoitajat / hoitajat ja sosionomit. Myös esimies mainittiin usein.

Lyhytaikaiseen erillään pitoon liittyvä päätöksenteko

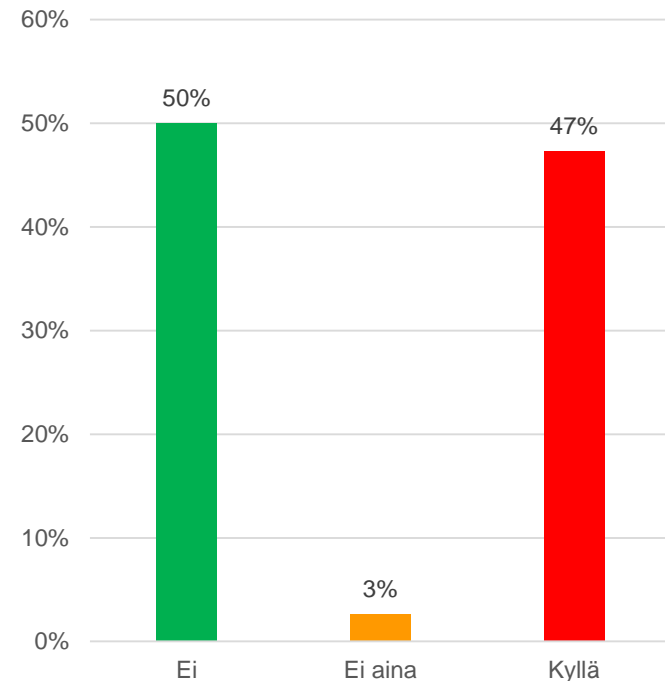
42 i §: Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi viedä erityishuollossa olevan henkilön vastustuksesta riippumatta lyhytaikaisesti, enintään kahdeksi tunniksi erilleen muista henkilöistä rauhoittamistarkoituksessa.

Ratkaisun lyhytaikaisesta erillään pidosta tekee toimintayksikön vastaava johtaja. Kiireellisessä tilanteessa ratkaisun voi tehdä henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö. Alla oleva kaavio kuvaa sitä, onko rajoitustoimenpiteestä päätös ratkaisun sijaan.

2016

2017

- Vuonna 2016 rajoitustoimenpide toteutettiin 5 703 kertaa koskien 251 henkilöä.
- Vuonna 2017 rajoitustoimenpide toteutettiin 7 622 kertaa koskien 399 henkilöä.

Henkilöntarkastukseen liittyvä päätöksenteko

42 h §: Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi tehdä erityishuollossa olevalle henkilöntarkastuksen vastustuksesta riippumatta, jos..

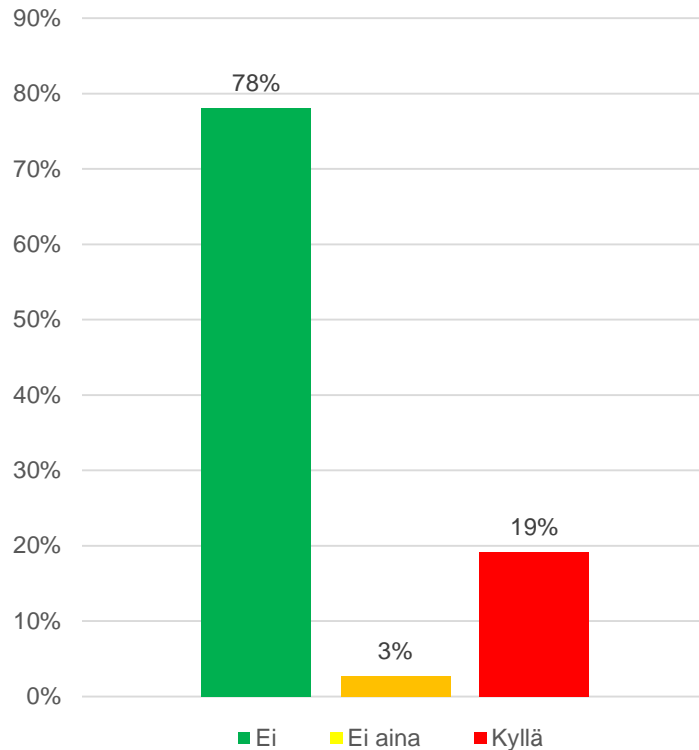
Henkilöntarkastusta koskevan ratkaisun tekee toimintayksikön vastaava johtaja. Kiireellisessä tilanteessa ratkaisun voi tehdä henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö.

- Vuonna 2017 henkilöntarkastuksia toteutui 37 kertaa 12 eri henkilölle.
- Vuonna 2016 henkilöntarkastuksia toteutui 89 kertaa 12 eri henkilölle
- Vastaajat olivat molempina vuosina ilmoittaneet, että henkilöntarkastuksista tehdään päätöksiä
- Päätöksentekijöinä olivat hoitaja, ohjaaja ja palveluesimies

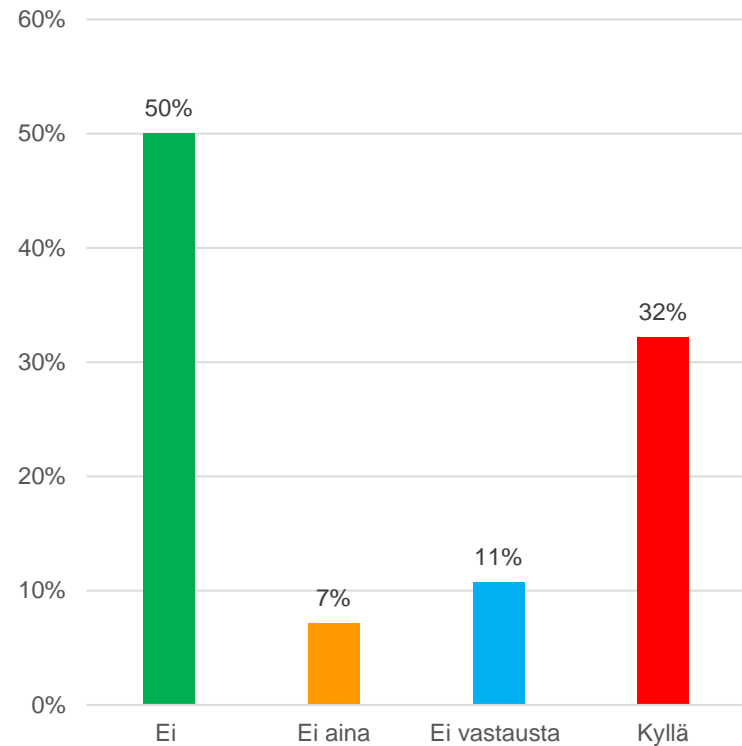
Lyhytaikaiseen poistumisen estämiseen liittyvä päätöksenteko

Lyhytaikaisesta poistumisen estämisestä ei tehdä päätöstä vaan ratkaisu. Ratkaisun tekee henkilökuntaan kuuluva sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilö, jonka on ilmoitettava asiasta yksikön vastaavalle johtajalle. Alla oleva kaavio kuvaa sitä, onko rajoitustoimenpiteestä tehty päätös ratkaisun sijaan.

2016

2017

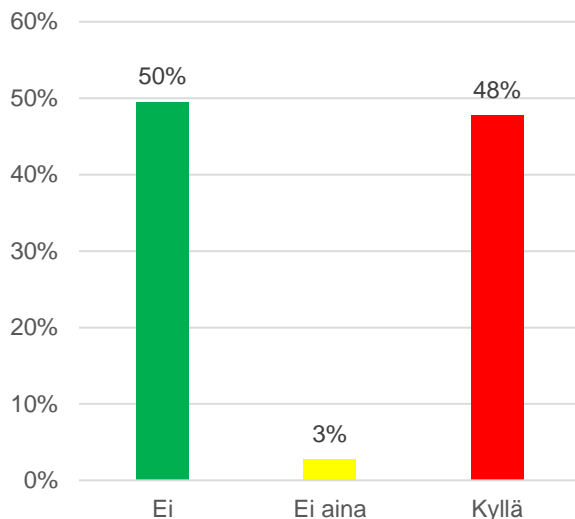
- Vuonna 2016 lyhytaikaista poistumisen estämistä tapahtui 19 765 kertaa, 98 eri henkilölle
- Vuonna 2017 rajoitustoimenpidettä toteutettiin 568 kertaa ja se kohdistui 27 henkilöön
- Päätöksiä tekivät lähihoitaja, sairaanhoitaja, virkasuhteinen palveluesimies ja sosiaalityöntekijä
- Kaikkien vastausten osalta kyseessä ei ollut lyhytaikainen rajoitustoimenpide, vaan se toteutui säännöllisesti määrien perusteella

Aineiden ja esineiden haltuunottoon liittyvä päätöksenteko

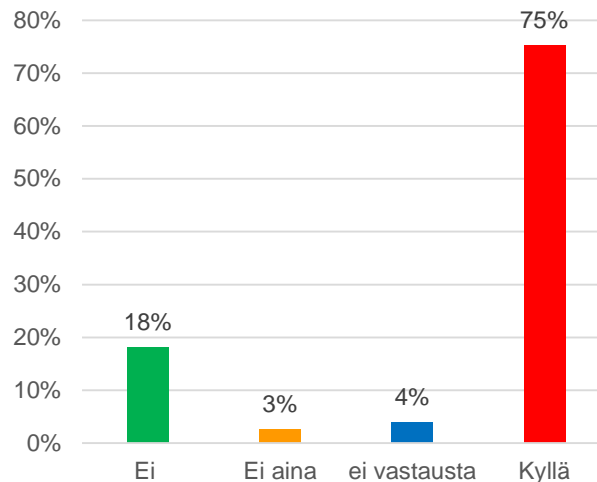
42 g §: Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi ottaa erityishuollossa olevalta henkilöltä haltuun aineet ja esineet, jotka ominaisuuksien puolesta soveltuvat vaarantamaan vakavasti terveyttä, turvallisuutta tai merkittävästi vahingoittamaan omaisuutta.

Ratkaisun haltuunotosta tekee toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö. Jos haltuunotto kestää yli vuorokauden, tulee toimintayksikön vastaavan johtajan tehdä asiasta päätös. Alla oleva kaavio kuvaa sitä, onko rajoitustoimenpiteestä tehty asianmukainen päätös.

2016

2017

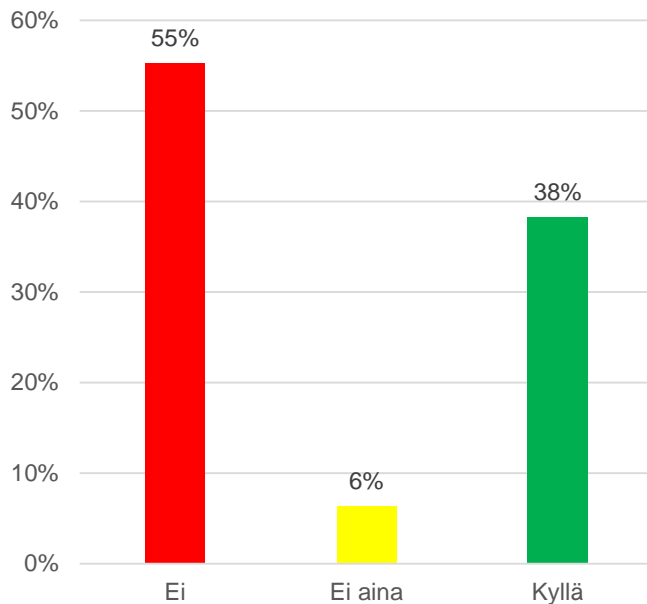
- Vuonna 2016 rajoitustoimenpidettä toteutettiin 23 410 kertaa kohdistuen 152 henkilöön. Vuonna 2017 vastaavat luvut olivat 251 henkilöä ja 31 049 kertaa
- Päätöksiä tehtiin vuonna 2017 huomattavasti enemmän kuin ratkaisuja
- Vuonna 2017 päätöksiä tehtiin vähiten 1–7-paikkaisissa yksiköissä (aikaisemmin 16-paikkaisissa)
- Eniten päätöksiä tekivät vuonna 2017 yksikön johtaja / palveluesimies. Kouluttamaton (ei sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö) henkilö mainittiin yhden kerran.

Välttämättömän terveydenhuollon antamiseen vastustuksesta riippumatta liittyvä päätöksenteko

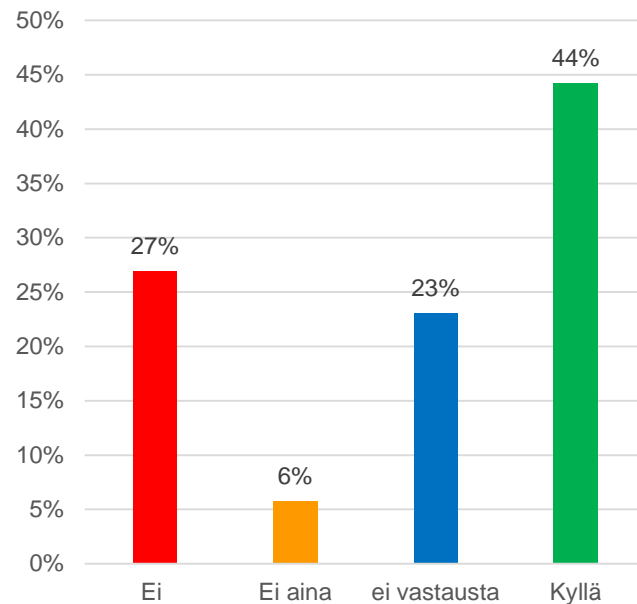
Ratkaisun lyhytaikaisesta rajoittamisesta tekee virkasuhteinen lääkäri.

Kiireellisessä tilanteessa ratkaisijana voi olla hoitava lääkäri tai toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva terveydenhuollon ammattihenkilö. Päätöksen toistuvasta käytöstä tekee lääkäri enintään 30 päiväksi kerrallaan. Alla oleva kaavio kuvaa sitä, onko rajoitustoimenpiteestä tehty asianmukainen päätös.

2016

2017

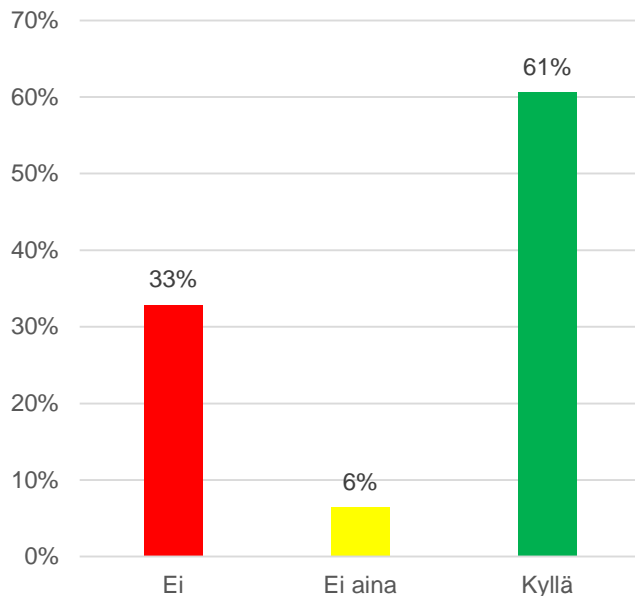

- Vuonna 2016 rajoitustoimenpidettä toteutettiin 4 954 kertaa, 118 eri henkilölle. Vuonna 2017 vastaavat luvut olivat 3 581 kertaa, 50 henkilöä.
- Vuonna 2016 päätöksiä tekivät yksiköissä eniten lääkäri, lähihoitaja, sairaanhoitaja, johtaja sekä ohjaaja ja hoitaja. Vuonna 2017 päätöksiä teki eniten lääkäri, mutta aineistossa on myös mainintoja lähihoitajasta ja ohjaajasta.
- Huomioitavaa on, että päätöksentekijä oli jäänyt mainitsematta huomattavan useassa vastauksessa.

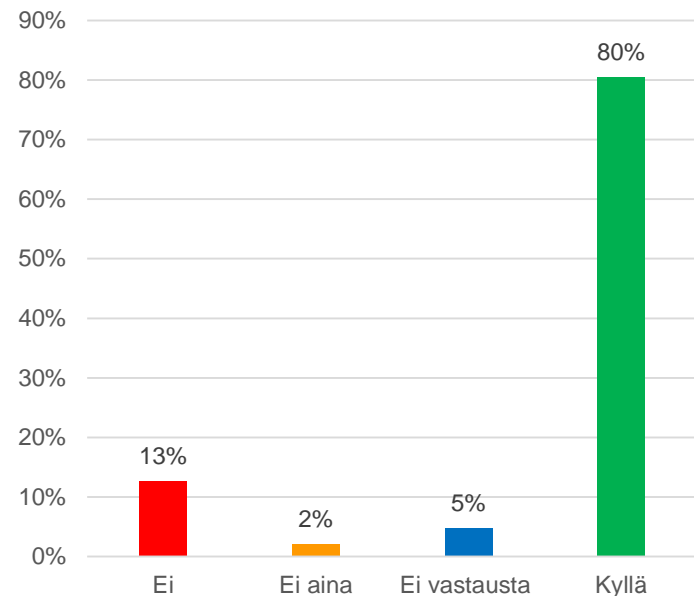
Rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttöön päivittäisissä toiminnoissa liittyvä päätöksenteko

Ratkaisun voi tehdä toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö. Mikäli rajoittavan välineen tai asusteen käyttö on säännönmukaista ja pitkäkestoista, päätöksen tekee toimintayksikön vastaava johtaja. Alla oleva kaavio kuvaa sitä, onko rajoitustoimenpiteestä tehty asianmukainen päätös.

2016

2017

- Vuonna 2016 rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttöä päivittäisissä toiminnoissa toteutettiin 148 487 kertaa 482 eri henkilölle. Vuonna 2017 vastaavat luvut olivat 253 270 kertaa, 491 henkilöä.
- Julkisissa palveluissa päätöksentekijänä mainittiin vastuuhenkilön lisäksi lähihoitaja ja lääkäri sekä toimistotyöntekijä. Yksityisissä yksiköissä päätöksentekijänä oli pääsääntöisesti yksikön päällikkö (myös muutama maininta lääkäristä ja lähihoitajasta).
- Edellisen vuoden tapaan eniten päätöksiä tehtiin 8–15-paikkaisissa yksiköissä. Vuonna 2017 vähiten päätöksiä tehtiin 1–7-paikkaisissa yksiköissä.

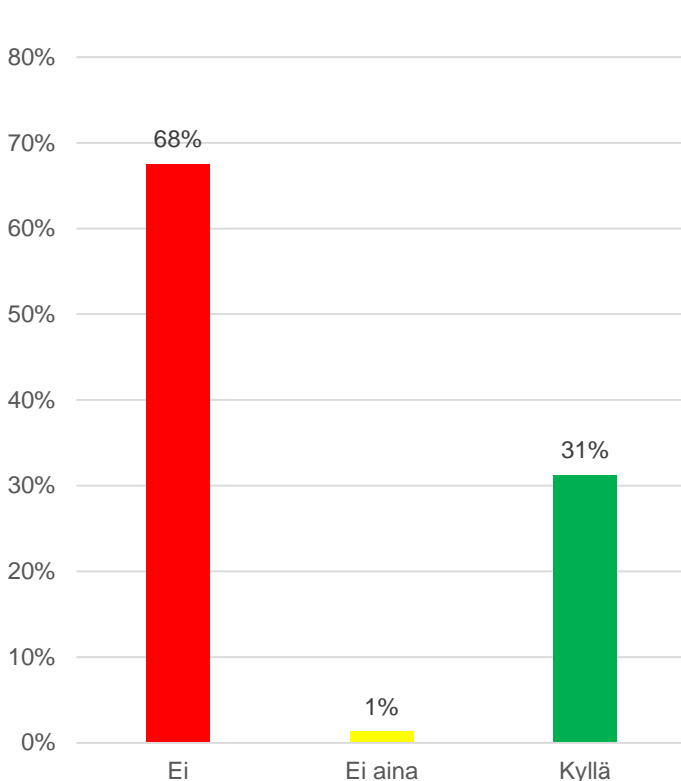
Rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttöön vakavissa vaaratilanteissa liittyvä päätöksenteko

Kiireellisessä tilanteessa ratkaisun (muun kuin sitominen) voi tehdä hoitava lääkäri tai toimintayksikön vastaavan johtajan ohjeiden mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilö.

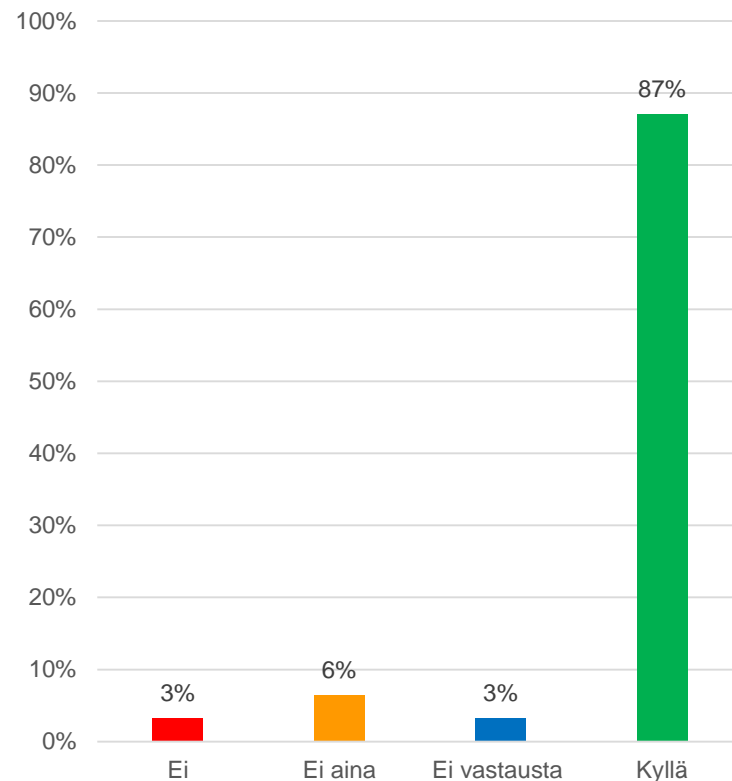
Kirjallisen päätöksen tekee toimintayksikön vastaava johtaja (7 pv), tämän jälkeen tai toistuvasta käytöstä 30 päivän ajaksi virkasuhteinen toimintayksikön vastaava johtaja. Jos johtaja ei ole virkasuhteinen, niin päätöksen tekee virkasuhteessa oleva lääkäri tai sosiaalityöntekijä.

Päätöksen sitomisesta tekee virkasuhteinen lääkäri suorittamansa tutkimuksen ja psykiatrisen arvion perusteella. Alla oleva kaavio kuvaa sitä, onko rajoitustoimenpiteestä tehty asianmukainen päätös.

2016

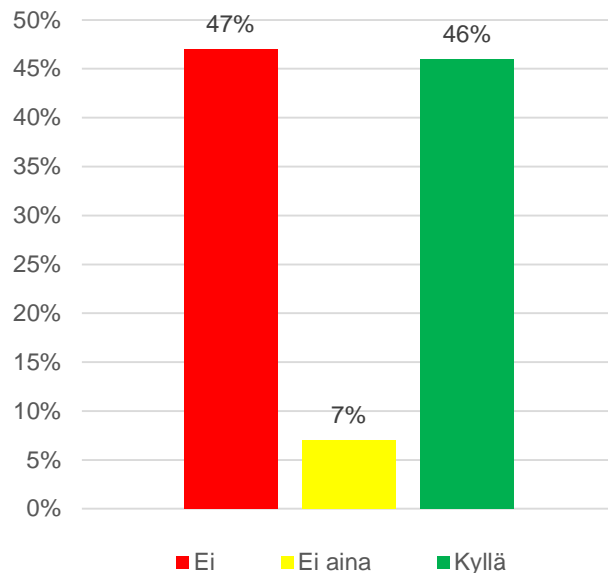
2017

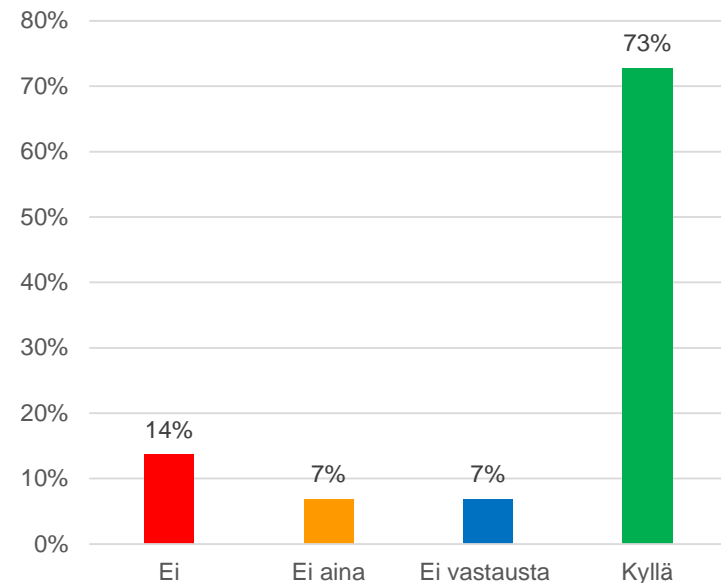
Hygienihaalarin käyttöön liittyvä päätöksenteko

Kirjallisen päätöksen tekee toimintayksikön vastaava johtaja. Toistuvasta käytöstä toimintayksikön vastaava johtaja tekee päätöksen 7 päiväksi, jonka jälkeen päätöksen tekee 30 päiväksi virkasuhteinen toimintayksikön vastaava johtaja. Jos hän ei ole virkasuhteinen, päätöksen tekee virkasuhteinen lääkäri tai sosiaalityöntekijä. Alla oleva kaavio kuvaa sitä, onko rajoitustoimenpiteestä tehty asianmukainen päätös.

2016

2017

- Vuonna 2016 hygienihaalaria on käytetty 26 351 kertaa 131 eri henkilölle
- Vuonna 2017 vastaavat luvut olivat 9 088 kertaa, 38 eri henkilölle
- Hygienihaalareita käytettiin eniten 8–15-paikkaisissa yksiköissä (66 %). Kyseiset yksiköt olivat useimmiten jättäneet myös vastaamatta päätöksentekijää koskevaan kysymykseen.
- Päätöksiä tekivät pääasiallisesti esimies tai lääkäri, mutta myös lähihoitajat tekivät päätöksiä. Yhdessä vastauksessa päätöksentekijänä oli kouluttamaton. Lisäksi yksi vastaaja epäili, että hoitaja tekee päätöksen lääkärin puoltavalla päätöksellä.

Rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttöön vakavissa vaaratilanteissa liittyvä päätöksenteko

Muun kuin sitomiseen käytettävän rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä tekee kirjallisen päätöksen toimintayksikön vastaava johtaja. Päätöstä tehtäessä on pyydettävä ja otettava huomioon 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden arviot rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä.

2016

- Vuonna 2016 rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttöä vakavissa vaaratilanteissa tapahtui 11 605 kertaa 57 eri henkilölle
- 8–15-paikkaisissa yksiköissä tehdään vähiten päätöksiä suhteessa ratkaisuihin.
- Vastausten mukaan päätöksiä tekee eniten yksikön johtaja, lääkäri, ohjaaja, hoitaja, lähihoitaja ja sosiaalityöntekijä

2017

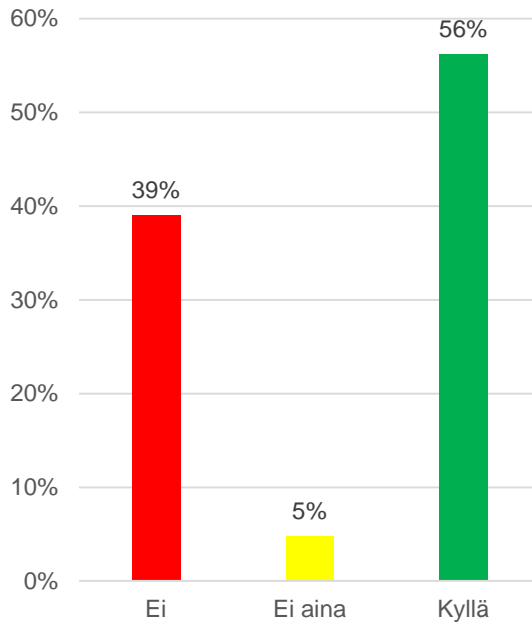
- Vuonna 2017 rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttöä vakavissa vaaratilanteissa tapahtui 9 374 kertaa 39 eri henkilölle
- Ei päätöksiä -vastaukset koskivat kaikki 16-paikkaisia yksiköitä
- Yksiköt, jotka jättivät vastaamatta päätöksentekoa koskeneeseen kysymykseen, olivat kaikki 1–7-paikkaisia

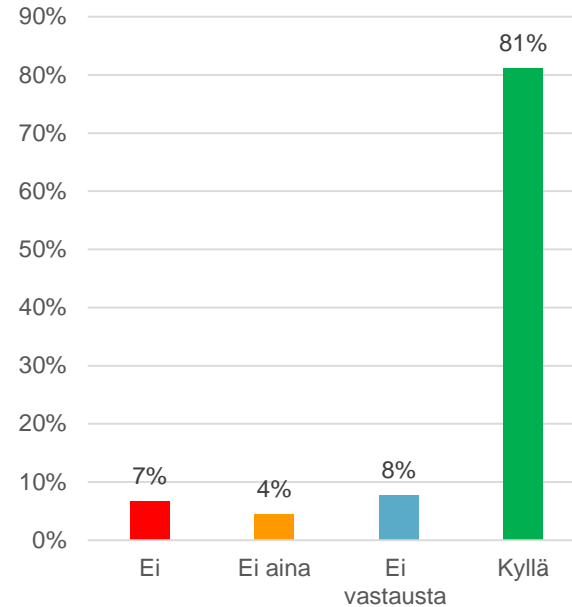
Valvottuun liikkumiseen liittyvä päätöksenteko

Valvotusta liikkumisesta tekee kirjallisen päätöksen toimintayksikön vastaava johtaja enintään 7 päiväksi. Pidemmästä ajasta, maksimissaan 6 kk, ajalle päätöksen tekee virkasuhteinen toimintayksikön vastaava ja jos em. ei ole virkasuhteessa, virkasuhteinen sosiaalityöntekijä. Alla oleva kaavio kuvaa sitä, onko rajoitustoimenpiteestä tehty asianmukainen päätös.

2016

2017

- Vuonna 2016 valvottua liikkumista tapahtui 61 179 kertaa 443 eri henkilölle
- Vuonna 2017 valvottua liikkumista toteutui 58 906 kertaa, 218 eri henkilölle
- Vuonna 2017 ei-vastauksia päätöksenteon suhteen oli 8 %
- Päätöksentekijänä mainittiin vuonna 2017 edelleen muutamassa vastauksessa lähihoitaja, mutta pääsääntöisesti päätöksiä tekivät johtaja, vastuhenkilö ja sosiaalityöntekijä

Päätöksenteko alaikäisten rajoitustoimenpiteiden kohdalla

- 17 yksikössä oli tehty päätöksiä koskien rajoitustoimenpiteitä alaikäisillä
- Kolme yksikköä oli vastannut, että alaikäistä ei oltu kuultu päätöstä tehdessä, mutta huoltajia / vanhempia oli sen sijaan kuultu
- Yksi yksikkö oli kuullut alaikäistä, mutta ei huoltajaa / vanhempaa

Yhteenveto

- Rajoitustoimenpiteiden käyttö on osittain määrällisesti lisääntynyt, mutta on todennäköistä, että vuoden 2016 lakimuutoksen myötä kirjaaminen on täsmentynyt ja rajoitustoimenpiteet tunnistetaan paremmin.
- Lakimuutoksen myötä rajoittaviksi toimenpiteiksi myös määriteltiin sellaisia toimintoja, joita ei ennen tulkittu rajoittamiseksi.
- Rajoitustoimenpiteiden käyttö edellyttää päätöksentekoa (*päätös* tai *ratkaisu*). Päätöksenteossa on edelleen haasteita, mutta aiempaan selvitykseen verrattuna tilanne on parantunut.
- Selvityksen perusteella näyttää siltä, että lain toimeenpanossa on edistytty ja asiakkaan oikeusturva on parantunut. Rajoitustoimenpiteet tunnistetaan ja kirjataan paremmin. Toimintayksiköt ovat löytäneet keinoja tukea asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä. On myös huomioitava, että toimintayksiköissä on tilanteita, jolloin rajoitustoimenpiteiden käyttö on perusteltua ja välttämätöntä asiakkaan tai muiden terveyden ja turvallisuuden vuoksi.